

2. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. - К.: Либідь, 2003. - 376 с.
3. Goncharov G., Gazniuk L., Soina I., Chervony P. Everyday communications in religious practices / International Scientific Conference: "Achievements and Perspectives of Philosophical Studies" (APPSCONF-2019) / B.Yazyev (Ed.). 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/13/shsconf_appsconf2019_02002/shsconf_appsconf2019_02002.html.

Деркач В.Л.

derkach_vadym@kneu.edu.ua

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

ПРАГМАТИЧНИЙ НАТУРАЛІЗМ В ЕТИЦІ

1. Основне питання етики як науки (відокремлюючи етику від різного роду моральної проповіді) полягає в критичному осмисленні підстав прийняття та розробці обґрунтованих моральних норм. Довгий час питання походження моральних установлень та їх порівняльного аналізу як прийнятих різними спільнотами протиставлялося іншій за змістом задачі: вироблення рішення (морального судження), змістом якого був би критерій моральної виправданості. Такий критерій зазвичай розуміють як цінність (критерій оцінювання, водночас в одній мірі і вчинку, і осіб як носіїв певних якостей, що уможливають вчинок, і норм, які конкретизують взірцевий вчинок), і як імператив (мотивувальний припис діяти у відповідності до певного зразка). Відповідно дійсні моральні установлення спільнот розглядалися як об'єкт критики, але факт їхнього усталеності не розглядався як достатня раціональна підстава для їх виправдання.

Альтернативний підхід, найвиразніше представлений в епістемологічній програмі еволюційної етики, власне у природі моралі, тобто обставинах історичного становлення, генеалогії моралі, об'єктивних умовах виникнення суспільних практик та зумовлених обставинами породження відповідного об'єкта його властивостей та можливих трансформацій вбачає схему обґрунтування змісту відповідних норм. При цьому натуралістична позиція здебільшого веде або до усунення власне етичної проблематики (замінюючи етику етологією), або до скептичного релятивізму (що також означає відмову від вироблення рішень в конфліктних ситуаціях), або до натуралістичної версії морального реалізму. В останньому випадку моральні норми трактують як природні закономірності (які можна виявити емпірично) в механізмі регуляції поведінки. Це веде до колізій в розумінні власне моралі як об'єкта. Якщо мораль зводиться до механізму регуляції поведінки, що складається за певних умов, то який зміст тут має відповідальний вибір суб'єкта рішення (морального судження)? Його рішення вповні визначаються його природою, а за природою безглуздо оцінювати щось як добре чи погане (надаючи «добру» онтологічного статусу реального мірила). Тому добро чи зло — це не більше ніж умовність (мовна конструкція), засобами якої суб'єкт сигналізує (виражає) своє ставлення до чогось. Таким чином, натуралістичний моральний реалізм є внутрішньо суперечливим; «істинність» моральних установлень в такому разі має сенс виключно в описовому контексті з погляду зовнішнього спостерігача. А отже, такі судження не можуть мотивувати (самі по собі, виходячи лише з описового змісту, як це добре розумів ще Д. Юм). Так само, знаючи правила гри в футбол і історію футбольних змагань, розуміючи суть цієї гри, всі ці відомості ніяк не зумовлюють, що в когось виникне мотив, а тим паче зобов'язання, яке він мусить прийняти з необхідністю як раціональний агент, грати в цю гру.

2. Прагматична версія натуралізму в етиці (термін уведений в обіг Філіпом Кітчером), або в інакше, в моїх роботах, критичного натуралізму, покликана усунути вади натуралістичної аргументації в етиці, не відмовляючись від його (натуралізму) корінного підходу. З погляду Ф. Кітчера,

моральні установлення (або, в оригінальній термінології, «етичний проект») є продуктом, виробленим суспільством, культивованим об'єктом. Ці установлення можна розуміти як своєрідне програмне забезпечення, що працює в соціальному середовищі і так само воно модифікується. При цьому безглуздо говорити, чи є програма істинною або хибною, не існує специфічно моральних істин. Програма або робоча, або ні. Те, що вона працює (мотивує індивідів, підтримуючи при цьому певну структуру соціальних взаємин і уводить правила відповідальності за ті чи ті дії), означає що для цього є необхідні й достатні умови. Однак моральні установлення не є автоматизмами в діях. Частково механізм моральної регуляції ґрунтується на ментальних установках та усвідомленому процесі аргументації, яка спирається на культивовані в спільноті вірування. Для Ф. Кітчера основне питання тут полягає в тому, яким чином прагматичний критерій істини (в сенсі вигідного вірування) інтерпретувати як об'єктивно обґрунтований на основі даних (натуралістично). Як запропонований ним варіант він розглядає критерій «прогресивності» як альтернативу погляду «mere change» (шило на мило), тобто розмаїття установлень, між якими немає ніякої принципової відмінності та неможливо упорядкувати за певним критерієм.

В моєму трактуванні такий критерій об'єктивно заданий як необхідна (але не достатня умова). А саме: ті установлення, прийняття яких в якості засадничих вірувань веде до зниження життєздатності спільноти — або через породження суспільними діями таких умов, що критично пригнічують індивідів так, що знижується потенціал їх відтворення, або через те, що критично руйнується солідарна взаємодія між індивідами і соціум гине (деградує), розпадаючись на складові, які асимілюються іншими спільнотами чи елімінуються — так от, такі установлення тим самим гинуть і не відтворюються разом із їх носіями. Жодна «ідея» не здатна ні до чого дійсного без носія-агента; як жодна програма не працює, якщо немає пристрою, в якому вона генерує сигнали керування. Відтак конкурують в суспільному середовищі лише ті вірування, які достатньо сумісні з об'єктивними умовами існування

спільноти. Однак на відміну від марксистського економічного детермінізму, ментальні установки не є прямим відбитком «інтересів» людей, які схильні вірити в те, що відповідає цьому інтересу. Ментальні установки можуть задавати ціннісні орієнтації, в яких формується «внутрішнє» (відносно цінності) мірило того, що є «благом» і тим самим визначає мету, спрямованість, консолідованих зусиль, де ефект має суто символічний, ігровий, зміст. Тобто люди вигадують ігри, які структурують їх життєдіяльність. І лише ті ігри усуваються природним добром, втягнення в які критично знижує життєздатність гравців.

3. Однак сам по собі цей критерій не є чимось на кшталт «морального закону» — це саме об'єктивна абсолютна умова, яка не містить в собі жодного конкретизованого правила, що мотивує агентів. Вона виконується автоматично, не залежно від того, усвідомлює її хтось чи ні, приймає її або відхиляє, висуваючи якісь альтернативні картини світу, в яких її можна (уявно) оминати.

Ф. Кітчер власне «прогресивність» моральних установлень розглядає як характеристику тієї соціальної структури, виникнення якої уможлиблюється прийняттям цих норм і для збереження якої відхилення цих новацій і повернення до попереднього стану членам такої спільноти вже видається неприйнятним, оскільки вони асимілювали ті ціннісні установки, які сформувалися в ході становлення нової моделі соціальних взаємин. Таким чином, критерієм тут постає не сама стійкість вірувань та їх догматизація, а функція, яку вони виконують, що необхідна для відтворення цієї спільноти. (Хоча, власне у Кітчера це не сформульовано так). Фактично, прогресивність моралі вимірюється інформаційною ємністю (складністю організації) соціальних структур та їх здатністю гнучко реагувати на збурення, які загрожують їх існуванню, остійністю. Сам Кітчер тут запозичує у П. Сінгера метафору кола, що розширюється і яке в включає в коло своїх (чим визначається власне мораль) все більше число різнорідних структур (і осіб, звісно) в межах деякої супер-системи.

4. Моральні установлення за свою природою є закріпленим зразком розв'язання певного суспільного конфлікту. При цьому Кітчер не бачить сенсу шукати якісь «принципи» з яких дедуктивно виводяться моральні норми. Такі принципи є радше побічним продуктом практики, зручним інструментом, який виникає в ході розв'язання якоїсь колізії, що назріла. Тому Кітчер зосереджується на історичних прецедентах зміни моральних установлень (наприклад, ставлення до рабства та гендерних ролей жінки).

Звідси власне «прагматична» орієнтація в натуралістичних дослідженнях. Теорія моралі має бути ефективним апаратом мислення для розбору конкретних випадків, який дає розуміння того, як моральна регуляція працює і як саме складаються дійсні моральні норми. При цьому просування певної норми не є завданням етики; в практичному сенсі етика лише розбирає умови, що склалися і розробляє сценарії ходів, які можуть бути в умовах реалізовані з оцінкою наслідків прийняття певної норми спільнотою.

Використана література

1. Kitcher, Philip *The Ethical Project* — Harvard University Press, 2011.

Кучера Т.М.

kuchera_tk@ukr.net

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціології

факультету управління персоналом, соціології та психології

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

ФЕНОМЕН СПРАВЕДЛИВОСТІ

отримання принципу справедливості відіграє вирішальну роль у нашому повсякденному житті. Як поняття істини є певним ідеалом для науки та сфери пізнання, так поняття справедливості є недосяжним орієнтиром у соціальній сфері. Важливо мати сучасну філософську основу, яка розглядає справедливість